

Književnost

Stanko Leben: Problem Dantejeve Beatrice. Uvod v monografijo o Beatrici kot pesniškem liku. Z. M. P., 1940.

Knjižica, ki je lansko leto izšla pri »Modri ptici«, je plod avtorjevih prizadevanj, osvetliti zamotani problem Dantejeve Beatrice, ki je v preteklosti in še v današnjih časih vzbuja nešteto polemik med raziskovalci Dantejeve osebnosti in njegovega dela. Je to uvod v obširneje zasnovano razpravo o Beatrici kot pesniškem liku in kot tak problem samo nakazuje, ne da bi ga reševal.

Problem, kot ga zastavi in nakaže avtor, je le del važnega, tako rekoč centralnega problema vse literarne vede, namreč vprašanja odnosa umetnika do življenja. Zato pisatelj k zastavljenemu smotru pristopa polagoma in se loti svoje specialne naloge šele nato, ko je poprej zadosti osvetlil in na številnih zgledih obrazložil bistvo zgoraj navedenega teoretičnega vprašanja. Na posebno tipičnem in nazornem primeru Goethejevega Wertherja, kateremu posveti celo prvo poglavje svoje razprave, pokaže avtor odnos med realno doživetim na eni strani in s pomočjo pesnikove fantazije poustvarjenim življenjem, t. j. umetnino, na drugi strani. Zavrača naziranje, da so literarne umetnine zgolj neposredne izpovedi pesnikovih ali pisateljevih doživetij in dosledno temu izloča dnevnik in pismo kot neliterarni tvorbi, ker imata le preveč oseben, avtobiografski značaj. V najožji zvezi s tem in le končna posledica tega mnenja je zavrnitev biografske metode kot edinega sredstva za preučevanje in raziskovanje pesnikovega dela. Študij in poznanje dejstev

pesnikovega življenja nam pri raziskavanju in umevanju njegovega dela služi le v toliko, da moremo na podlagi življenjepisnih podatkov določiti razliko med umetniškim likom in resnično osebo ter ugotoviti, v koliko je umetnina res umetnina, ne pa samo opisovanje resnično doživetega.

Umetnik torej ne posnema, pač pa ustvarja, vendar prvine svojim likom zajema iz sveta, ki ga obdaja. Proces ustvarjanja pa je podvržen zakonom, ki izvirajo često iz najskritejših in najbolj mračnih globin umetnikove celotne osebnosti. Umetnikovo delo je izraz njegove osebnosti, rezultanta vsega njegovega bitja, fizičnega in psihičnega. Vsako res veliko delo nosi na sebi pečat umetnikove osebnosti in to tem večji, čim popolnejše je. »Portret bodi najprej podoben umetniku, potem šele modelu,« je zahteval Ivan Cankar. Naloga literarne vede je torej, v pisateljevem delu najti njegov pravi lik, obenem pa v zunanjih dejstvih fizičnega življenja njega in njegove okolice iskati prvine, ki so bile osnova njegovemu delu. Zbiranje življenjskih podatkov, ki je samo sebi namen, nam ne odkrije bistva umetnikove osebnosti in ne pokaže poti v svet njegovega snovanja, pač pa nam na drugi strani pomaga osvetliti marsikatero temno stran v njegovem delu, če je temu smotru podrejeno.

Tretje in obenem zadnje poglavje tvori jedro razprave. Kakor je pokazal problem na zgledu Goethejevega »Wertherja«, tako ga avtor zdaj razvije ob Beatrici, kar pa je mnogo težavneje, ker manjka v nasprotju z »Wertherjem« za ugotovitev zgodovinske Beatrice z nekaj izjemami sleherna realna osnova. Druga težava je v tem, da nosi lik Beatrice v »Viti nuovi« in »Božanski komediji«, obeh Dantejevih mojstrovinah, na sebi tako malo znakov resničnega ženskega bitja iz mesa in krvi, da nas nehote obide misel, ali Beatrice ni le pretveza, pesniški simbol, alegorija, zlasti še, ko vemo, da je srednji vek kaj rad uporabljal alegorijo v didaktične namene. Na znanstvenem torišču dantologije je vse osredotočeno okoli obeh naziranj, realističnega in alegorističnega ali simbolističnega. Pristaši prve, realistične struje, skušajo prodreti problemu do dna po poti zgodovinskega raziskavanja, ugotoviti in osvetliti hočejo zgodovinsko, resnično Beatrice, ter Dantejevo ljubezen do nje. Vendar pa kljub dolgotrajnemu prizadevanju in marljivemu zbiranju vseh ugotovljivih biografskih dejstev ta pot ni privedla do količkaj uspešne in zadovoljive rešitve vprašanja. Poleg skopih pričevanj sodobnikov in listin v arhivih, ki omenjajo njo in njeno družino, je zgodovinska Beatrice zavita v neprodno temo.

Alegoristom ni važna zgodovinska Beatrice, pač pa simbolični pomen, ki naj bi ga obe navedeni Dantejevi deli imeli. V Beatrici vidijo zdaj simbol ženske popolnosti, zdaj cerkve, vere, božje modrosti, teologije, filozofije, Dantejevega političnega ideala posvetne monarhije itd. itd. V popolnem skladu s pojmovanjem srednjeveškega človeka, ki je na vse tostransko dogajanje gledal izključno »sub specie aeternitatis«, je tudi poezija imela temu pojmovanju odgovarjajočo vlogo. Pesnik je bil oznanjevalec resnice, oblečene v lepo in prijetno pesniško obliko — alegorijo. Taka koncepcija poezije je v 12. oziroma 13. stoletju res obrodila bogato žetev in je alegorična pesnitev zlasti v Franciji (Roman de la Roca) dosegla za svoj čas veliko slavo. Danes pa je vsa ta neživljenjska zvrst književnosti že davno pozabljena in znana kvečjemu le še literarnemu zgodovinarju. Da bi »Vita Nuova« in »Divina Com-

media«, mojstrovini, ki sta preživeli že skoraj sedem stoletij, pa sta še danes živi prav tako kakor nekdanj, ne bili nič drugega kot alegoristični uganki, katerih razrešitev bi pomenila zadnje odkrito tajno obeh genialnih del in njunega stvaritelja, takemu mnenju se je uprl že Benedetto Croce, čigar nekaj tehtnih argumentov avtor tudi navaja.

Po vsem tem prihaja Leben do zaključkov, ki jih strne na zadnjih straneh svoje knjige. Dosledno uvodnemu izvajanju ugotavlja, da je Beatrice pesniški, s tvorno fantazijo genija ustvarjen lik, kateremu malo koristi, če ugotovimo njegove zgodovinske, realne osnove, in za čigar monografijo je glavni vir Dantejevo delo samo. Ta lik je sicer manj resničen od zgodovinskega, je pa mnogo važnejši za razumevanje Danteja in njegovega dela, kajti »niso Beatrice, ki ustvarjajo pesnike, temveč narobe: pesniki ustvarjajo Beatrice.«

Razprava je pisana v lepem in lahkem esejičnem slogu, le na nekaj mestih moti preočita romanska gradnja stavkov. Ima hkrati tudi veliko bibliografsko pomembnost, saj navaja tako v dodatku kakor tudi pod črto vso bistveno literaturo. Sama na sebi ne predstavlja kakih novih odkritij v reševanju zgoraj navedenega problema. Tako Dante in zlasti še Goethejev Werther sta bila v svetovni literaturi že večkrat podobno obdelana (prim. za Wertherja A. Maurois v delu »Méipe on la Délivrance«, čigar odlomek je prinesla v prevodu tudi ena zadnjih številk revije »Modra ptica«). Prav gotovo pa je v naši književnosti to prvi sličen prikaz in zato prav zaradi tega zasluži našo pozornost.

B. Stopar.

Fran Erjavec, Hudo brezno. Za Cvetje iz domačih in tujih logov št. XV. priredil prof. Janez Logar. Mohorjeva družba. Ljubljana 1941.

Mohorjeva družba se je odločila nadaljevati s poljudno kritično izdajo šolskih tekstov iz domače slovenske in evropske literature. Dosedanji že kar lepi knjižnici Cvetja iz domačih in tujih logov (I.—XIV.) se je v zadnjem času pridružil še petnajsti zvezek: Erjavčeva ljudska povest *Hudo brezno* ali *Gozdarjev rejenec* v Logarjevi priredbi, ki dopolnjuje literarno podobo nastajajočega slovenskega realizma. Sedaj nam zbirka Cvetja podaja že kar temeljito sliko literarno zgodovinskega razvoja slovenske leposlovne proze: XII. zvezek prinaša Kolaričevo obdelavo Ciglerjevega Svetina, II. zvezek Levstikovega Krpana (dr. Slodnjak), IV. zvezek Jurčičevega Jurija Kozjaka (dr. Rupel) in zadnji zvezek Erjavčevo povest. S tem imamo bolj ali manj kritično obdelane in izdane naše prve važnejše poskuse v prozi pred definitivnim nastopom realizma.

Preden sem pričel s čitanjem literarno zgodovinskega uvoda prof. Logarja, sem kljub temu, da mi je vsebina Hudega brezna znana že iz dijaških let, znova prebral zgodbo o gozdarju in Tončku. Zanimalo me je, ali ima povest (izdana prvič l. 1864.), ki je ena prvih slovenskih povesti, v sebi toliko življenjske in umetniške sile, da more tudi po več kot pol stoletju učinkovati na bralca. O zgodbi sami ne bi mogel trditi, da dosega kompozicijo modernih povesti in novel, vendar je tudi ne morem tjavendan šteti med neuspele poskuse naših pripovednikov prejšnjega stoletja. Erjavčevo delo, ki ga Logar tipizira z »večerniško povestjo«, res nosi senčnate strani svoje dobe, vendar se mi zdi, da je že daleč izven območja »ganljivih povestic« družinskih kolarjev in časnikov. Erjavec jo je spisal za Mohorjevo družbo, torej za ljudstvo.